

ІСТОРИЧНІ СТЕРЕОТИПИ ТА МІФОЛОГІЧНІ НАРАЦІЇ У ПУБЛІЧНІЙ ІСТОРІЇ

Філіпович М. Б.

1. Історичні наративи як елемент ведення гібридної війни

Міфи, легенди, казки – війна, загроза, зброя. Здавалось би, що може поєднувати такі, на перший, погляд різні поняття. Однак, життя, особливо українських громадян ХХІ століття, засвідчило, що всі ці поняття волею долі були перемішанні і акумульовані в одне – гібридна війна¹.

Сьогодні це один із найпоширеніших термінів який включає у себе всю складність та багатогранність сучасної війни. «Гібридна війна – це примусові методи стратегічної конкуренції, які відбуваються нижче порогу звичайного військового конфлікту і, як правило, застосовується для поєднання військових і невійськових методів війни»².

Ще донедавна поняття війни було зрозумілим, в основі її лежав традиційний військовий конфлікт та територія, при тому точно можна було встановити час початку війни. У ХХІ столітті зовнішній вигляд війни став суттєво відрізнятися, пов'язано це з тим, що нині фізичний збройний конфлікт не є єдиною формою ведення війни.

Термін «гібридна війна» актуалізувався після анексії Криму Росією у 2014 році, коли світ усвідомив появу нової форми ведення війни, зрозумівши, що до елементів ведення сучасних війни стала входити сфера інформаційної комунікації і у ній найбільша частка належала історичним дискурсам та нараціям.

З початком повномасштабного вторгнення постало питання про потребу відокремлення правдивих реальних дискурсів і наративів, які стають засобами ведення гібридної війни. На відміну від традиційного дискурсу, важко сказати, що гібридна війна обмежується конкретною країною. Сьогоднішня війна може вимагати зміни сприйняття, оскільки вона, можливо, стала повсякденною ситуацією, де потрібно враховувати гібридні елементи. Ведення гібридної війни засобами нав'язування і

¹ Філіпович М. Історичні наративи як елементи гібридної війни. Гібридні загрози в сучасному світі : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 22 січня – 3 березня

2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 129-133.

² Wither, James. (2024). Hybrid Warfare Revisited: A Battle of "Buzzwords". *Connections The Quarterly Journal*. 22. 7 -27. 10.11610/Connections.22.1.02.

продукування певного виду наративів пов'язано з проблемою сприйняття.

Наративи як елементи гібридної війни, це перш за все – плітки, чутки, тлумачення певних подій, оповіді розказані певним чином і акцентовані на вигідних для певної сторони аспектах. За допомогою наративів формується і нав'язується певний стереотип, сіється паніка та розчарування, у більш фундаментальному плані може виникнути необхідність переосмислення і перевизначення понять «мир» і «війна». Наратив зазвичай відображає хронологічний порядок того, що відбувалося в дійсності чи уяві, але у часи війни інтерпретація його може зміщуватися у ту чи іншу сторону, і стає важко відрізнити дійсність від уяви. «Помінявши наративи, можна не лише поміняти систему ментальності, а й типи дій... Масова свідомість, живе в різних наративах, що задають життєві ситуації під кутом зору «свій»/«чужий» чи «друг»/«ворог», а також у наративах, які фіксують ситуації в системі «образ» чи «поразок», наголошуючи на тому, «хто винний»»³.

Одним із перших хто звернув увагу на наративи і їх роль у не літературній сфері був М. Росс, він зауважив, що: «наративи є поясненнями подій (великих і малих) у формі коротких оцінок з позиції здорового глузду, які часто мають вигляд спрощення»⁴. Наратив стає своєрідним засобом фіксації подій світової історії, адже він не просто дозволяє, а навіть стимулює типи дій, які з нього випливають. Нажаль наративи, у тому числі історичні використовують у міжнародній політиці.

Російські медіа активно долучають історію до власної пропаганди та за допомогою наративів формують у світі світогляд, що: «Росія старший брат/старша сестра», «Росія та Україна – один народ», «Україна – це невдала тінь Росії», «Україна – нацистська країна», «Росія воює не з народом України, але з нацистами в українській владі», «Україна – маріонетка заходу», «Україна – корумпована держава», «Україна лише шкодить НАТО і ЄС», «Біженці з України погані», «Це не війна Росії проти України, а конфлікт НАТО і РФ», «Успіхи Росії на полі бою», «Захід відчуває втому від України», «Не все так однозначно», «Теорії змови» тощо⁵.

³ Почепцов Г. Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом // Політичний менеджмент. 2008. № 4. С. 476 <https://archive.org/details/Politychna/page/n475/mode/2up?view=theater>

⁴ Наратив – що це таке, суть, визначення, види, типи та приклади наративів. https://termin.in.ua/naratyv/#google_vignette

⁵ Війна і битва наративів: Як російська пропаганда діє в медійному просторі Глобального Півдня. <https://detector.media/infospace/article/210274/2023-04-19-viyuna-i-bytva-naratyviv-yak-rosiyska-propaganda-diie-v-mediynomu-prostori-globalnogo-pivdnnya/>

Аби виправдати свою військову агресію Росія перетлумачує українську історію активну насаджуючи вигідні для неї наративи у соцмережах. Як резонно зазначають автори книги «Ре-візія історії: російська історична пропаганда та Україна», у якій здійснюється аналіз ключових наративів російської пропаганди щодо української історії, а також дано відповідь українських істориків на ці наративи «Минуле влітається в нас як особиста пам'ять, бо зрештою ми ті, яку історію про себе знаємо, і які історії про себе розповідаємо»⁶.

Як зазначає у своїй монографії В. Ткаченко у сучасному світі національний наратив є не лише одним із ключових елементів формування історичної свідомості націй, але й важливим інструментом державної політики. Тож офіційна історія з міркувань політичної доцільності схильна нехтувати науковою виваженістю та об'єктивністю⁷. Завдяки «придворним історикам» російська влада намагається утвердити уявлення про свою винятковість і «особливу місію», та робить акцент на минулих жертвах та випробуваннях, які начебто теж дають певні особливі права у сьогоденні.

Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну проблема історичного наративу постала надзвичайно гостро, адже саме історія виступила тим засобом з допомогою якого політична верхівка Російської Федерації намагається обґрунтувати свої імперські амбіції, нав'язуючи світові навколо історичні спекулятивні наративи.

У мирний час роль історичного наративу полягає у передачі знань про минулі події та явища та допомагає зберігати колективну пам'ять, формувати ідентичність нації та сприяти розвитку культурної спадщини. Під час війни історичний наратив перетворюється на засіб формування громадської думки, з метою досягнення певних політичної мети та військових цілей, адже він може бути суб'єктивним, оскільки різні історики можуть інтерпретувати одні й ті ж події по-різному, виходячи з власних переконань, поглядів та інтересів.

Крім історичних наративів у період триваючої російсько-української війни особливого змісту набувають казки, міфи та легенди. Адже казка – це абсолютно вигадка яка не відповідає дійсності, однак не рідко відображає минулі суспільні відносини та уявлення про світоустрій. Казкові події поза казкою, на відміну від міфу, сприймаються як неіснуючі та не містять пояснення походження чого-небудь, а персонажі

⁶ Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна. Київ : К.І.С., 2019. 99 с. https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf

⁷ Ткаченко В.М. Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії: монографія / В.М. Ткаченко / науковий редактор кандидат політичних наук, старший науковий співробітник П.Ф. Вознюк. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: 2020. 144 с.

узагальнено відображають представників суспільства та його цінності. Події в казці принципово не можуть бути пояснені читачем (слухачем) з точки зору життєвого досвіду, наукових чи релігійних знань, що відрізняє казку від фантастики. Головні персонажі традиційної казки абстрактні, часто це загальні назви, а якщо мають ім'я, то їх неможливо ототожнити з конкретними історичними або ж вигаданими постатями. Персонажі володіють вираженими схвалюваними (або навпаки несхвалюваними) в суспільстві рисами (сміливість, винахідливість, пошана до старших тощо; неслухняність, жадібність, балакучість). Події казки відбуваються в невизначений час – «колись давно»⁸. Як зрештою і у легенді де реальні події змішані з вигаданим, але мають дещо історико-героїчне забарвлення, як от наприклад «привид Києва».

Якщо казки і легенди породжені в період лихоліття несуть у собі якусь надію та сподівання на добро, визвольну силу, світле майбутнє, то міфи породжені війною не завжди мають позитивну силу. Міф стає певним складником світобудови і найбільш експлуатованим твором у сучасній пропаганді та виступають засобом формування певного світогляду як у середині певного соціуму так і на міжнародному рівні, що у свою чергу дозволяє говорити про нього як про елемент гібридної війни⁹.

Таким чином, у сучасних реаліях постає потреба відкриття інформаційного фронту з метою утвердження українського нарративу та ведення боротьби з російською пропагандою. На особливу увагу заслуговує інформування та просвітництво щодо того, як формуються та діють нарративи, адже розуміння їхнього впливу може допомогти громадянам бути більш критичними та відповідальними у своєму виборі та ставленні до сучасних проблем та дискусій.

Для України завжди було важливим питання її історії, адже тривале перебування в неволі не сприяло розвитку національної історичної науки. У свою чергу все це стало поживним ґрунтом для створення і появи різних міфів та стереотипів. Міфи, на наше переконання, це потрібна складова для формування національної ідентичності, майже кожна сучасна держава має свою офіційну і не офіційну сторінку історії. Саме не офіційна сторінка здебільшого складається у переважній більшості з міфологічних аспектів – і це сприяє полегшенню засвоєння історії держави на побутовому рівні. Згадаймо лише чого варті міфи Греції та Риму, а для українців «скарби Полуботка». Для України

⁸ Казка. Вікіпедія (wikipedia.org)

⁹ Філіпович М. Вплив міфів та стереотипів на формування історичної пам'яті в Україні. Міфи та стереотипи в українській історії : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 14 листопада – 25 грудня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 89-92.

міфічними постатями стали Маруся Чурай та герої Крут, запорізькі козаки та воїни УПА, кіборги.

Саме через міфи формуються героїчні та позитивні історичні постаті. Тому наявність міфів в історичній науці не є таким шкідливим, як наявність стереотипів. Адже стереотипи в історія – це сприйняття реальності через ідеологічну призму. Загалом, же сьогодні в історичній науці не має однозначного визначення терміну «стереотип». Зазвичай, термін «стереотип» здебільшого вживають у такому значенні – закореніле ставлення до подій та явищ, вироблене на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами, що, як правило, не має безпосереднього відношення до реальності. Універсально-енциклопедичний словник подає трохи інше визначення: стереотип – спрощене схематичне зображення осіб, груп, суспільних відносин, сформоване на основі неповних або фальшивих знань, однак, закріплене на традиції. Стереотип важко піддається зміні. При тому слід пам'ятати, що стереотипи, це інструмент. «Стереотип справляє ефект гальмування процесу вироблення власних поглядів та відповідного творчого мислення» – таке розуміння соціально-психологічного контексту стереотипу, на думку О. Вілкової, дозволяє ставити питання про те, під впливом яких факторів формуються та відтворюються стереотипи¹⁰.

Стереотипи в історії це спосіб формування певних переконання та психологічних установок. У цьому контексті історія об'єднується із соціальною психологією. Як наслідок, обидві дисципліни зацікавлені в побудові, маніпулюванні, поширенні та еволюції стереотипів і упереджень, на яких вони живляться¹¹. Колись суспільні науки та історія часто спиралися одна на одну, тепер цей зв'язок, нажаль майже втрачений, хоча сьогоднішні реалії використання історії у міжнародних відносинах дає підстави вважати, що потребу їхнього зближення. Адже застосування широкого міждисциплінарного підходу дозволить об'єднати візуальні та мовні проблеми, і може стати продуктивним шляхом уперед.

Стереотипи в історії є різноманітними, так до породжених радянською пропагандою за допомогою тоталітарних наративів можна віднести «Велика Вітчизняна війна»/ «Друга світова війна», «День Перемоги», або накидання націоцентричних мотивів людям, у свідомості яких а priori не могло бути сучасного уявлення про націю, коли нав'язливу ідею класової боротьби просто «перехрестили» у

¹⁰ Вілкова О. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня к. філол. н. / О. Ю. Вілкова. К., 2005. 18 с.

¹¹ Knights, Mark. Historical stereotypes and histories of stereotypes. *Psychology and History: Interdisciplinary Explorations*. 2012. 242-267. 10.1017/CBO9781139525404.017.

національно-визвольну, залишивши практично всю риторику на своєму місці, неначе люди, які століттями орали землю та народжували дітей, робили це суто з далекоглядною метою «державотворення»...

Проблема стереотипності історії полягає, ще й у тому, що у суспільства формується певне сприйняття тих чи інших подій через понятійний апарат закладений ще у шкільні підручники та посібники з історії України, у яких міститься питання на кшталт «проаналізуйте причини поразки...», «яких втрат зазнала...», «що, стоїть на заваді розвитку...» тощо, ці та подібні вислови формують віктимологічне сприйняття історії України. Адже підручники з історії України, це історія трагедій, воєн, повстань, політики де фактично відсутнє посвядження та людина.

Звичайно, історія, предмет який є живим і на нього впливають час та суспільство – так званий процес «модернізації» який у свою чергу створює бар'єр для розуміння минулого. Впливу процесу «модернізації» на історію передбачає коли на речі та явища далекої минувшини ми дивимось очима людини з сучасним життєвим та освітнім досвідом – невмотивовано переносимо цілком сучасні мисленнєві практики та стереотипи на інші епохи.

В процесі накопичення знань історичний наратив неминуче розростається, спираючись на нові джерела, приймаючи на озброєння нові методи дослідження, що дозволяють переосмислювати факти та цілі схеми історії. У всякому разі, історія повсякчасно вимагає такого-собі «апдейту», а отже, переписування.

Варто відзначити, що питанням стереотипів в історичній науці протягом десятиліть частина українських істориків приділяла увагу. Зокрема, був започаткований громадський проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», який мав на меті ліквідувати історичну безграмотність та інформувати про ключові суперечки з приводу того «що таке Україна», «що таке історія України» і що таке «територія України». Завдяки цьому проекту розвінчувалися основні міфи або стереотипи. Над проектом працювало близько 20 істориків з Інституту історії України НАНУ, Українського інституту національної пам'яті, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Наукового гуманітарного товариства, Інституту української археографії, Всесвітньої асоціації українців та інші. На сьогодні історикам вдалось ґрунтовно, опираючись на факти і беззаперечну інформацію розвінчати понад 50 міфів та стереотипів – щодо Криму, Голодомору, Донбасу, Півдня та Сходу¹².

Міфами і стереотипами огорнута і доба козацтва. Черговий варіант популяризованої версії про походження козацтва представив професор

¹² Про проект. URL: <https://likbez.org.ua/ua>

В. Ластовський на XX науковій конференції «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», яка відбулася в Києві у 2011 р. Однак, на думку А. Петровського «не переконливою залишається теорія, що спочатку, рятуючись від диких азійських кочових орд, слов'янське населення відступило на північ під захист лісів, щоб вже, рятуючись від феодальної неволі, тікати до вільного степу... Українським історикам шляхом кропітких системних досліджень необхідно відтворити історію рідної землі. Та чи воно потрібно, рясно асимільованому північним сусідом, українському суспільству (натовпу) і його науковцям?»¹³.

Цікавою, на нашу думку, є праця О. Однороженка «Звичайна схема української історії», у якій автор окреслює основні міфологічні та стереотипні наративи які, на жаль, панують не лише у побуті, серед українського населення, але й посеред професійних істориків – предки-«бідолахи»; «миролюбність»; питання «походження українців»; витоків української історії; «наша/не наша» земля та минуле; чиї герої; «не спільна колиска»; «імперія русів»; «цивілізаційний вибір»; «бездержавність», «спільна державність» тощо¹⁴.

Не менше стереотипів існує і у сфері міжнаціональних відносин. Так, М. Галушак і своїй праці ставить питання «Хто говорить в українцях, коли вони говорять про «москалів», «жидів», «ляхів», «турків», «німців»...?» На думку автора, для того щоб зрозуміти проблему історичних стереотипів слід «розглянути та проаналізувати проблеми міжнаціональних та міжетнічних конфліктів, адже саме з них виникають ці стереотипи»¹⁵.

Проблемам наявності стереотипів у міжнаціональній сфері присвячена колективна монографія українських і польських істориків, соціологів, культурологів і філософів «Міфи і стереотипи в історії Польщі та України в XIX і XX столітті». У книзі проаналізовано роль міфів і стереотипів щодо минулого у свідомості українського і польського народів в період формування національної самосвідомості в XIX і XX ст. Автори зупиняються на таких моментах як міфи, стереотипи, пам'ять у сучасній гуманітарній науці, досліджують висловлювання на різні теми: від політичної історії, через історію культури та наукового життя, до питань у сфері економічної історії, з'ясовують ставлення поляків та українців до культури національних героїв – образів героїв, які постійно вкорінені в національних наративах,

¹³ Петровський А. Козацтво: міфи, стереотипи. Традиції та відновлення історії. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : зб. наук. ст. 2012. Вип. 21, ч. 1. С. 321–329.

¹⁴ Однороженко О. «Звичайна схема» української історії. URL: <http://www.haidamaka.org.ua/0182.html>

¹⁵ Галушак М. (Не)можливість подолати історичні стереотипи щодо націй. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2011/12/28/66418/>

наприклад до героїв Богдана Хмельницького та Юзефа Пілсудського. Окремим питанням в монографії постали польсько-українські суперечки про козацький міф та того, що стосуються спільного минулого¹⁶.

Не позбавлена українська історіографія і гендерних стереотипів. Гендерний стереотип є явищем культурного порядку та формується під впливом історичних умов. Механізм формування гендерних стереотипів розкривається через історичний аналіз становлення суспільства та визначення чинників, які були вихідними для розгляду чоловіка та жінки в певній опозиції один до одного¹⁷.

В аналітичній записці 2019 р. Національного інституту стратегічних досліджень зазначається, що «після відновлення суверенітету України вітчизняні історики інтенсифікували дослідження національного історичного процесу, відтворюючи сукупність його політичних, соціальних, економічних і культурних аспектів. Однак запропонувати суспільству цілісний, консолідуючий концепт бачення минулого поки що не вдалося. Одна із серйозних перешкод на цьому шляху полягала в тому, що державна історична політика в Україні була не системною, а ситуативною, і формувалась на основі міксації радянської та української інтерпретації історії»¹⁸.

Насправді ми дорого платимо за власні стереотипи, від яких так і не змогли позбутися за роки незалежності. Саме нав'язаним стереотипним мисленням можна пояснити дії політичної еліти України – слабкість у внутрішній політиці, сумнівна відмова від ядерної зброї, розвал армії, політичні поступки сусідам, пасивна зовнішня політика. І сьогоднішня війна є платою за ущербне сприйняття власної історії.

2. Понятійний апарат в історіографії як фактор формування стереотипів та міфів

Одним із факторів який ускладнює правдиве сприйняття історії та її дослідження є те, що і до сьогодні в українській історіографії не напрацьований категоріальний апарат базових понять. Проблема постає вже розпочинаючи із самих витоків української державності, зокрема саме поняття «держава» викликає дискусії як серед самих істориків, так і представників інших дисциплін які підходять до його визначення із

¹⁶ Міфи та стереотипи в історії Польщі та України XIX–XX ст. / ред.: Анджей Чижевський, Рафал Стобецький, Томаш Тоборек, Леонід Зашкільняк, Варшава – Лодзь, 2012. 496 с.

¹⁷ Юдіна М. Гендерні стереотипи в українських народних у прислів'ях та приказках. <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/Filologi-1-2009/221-226.pdf>

¹⁸ Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь / Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с.

власними, специфічними критеріями. Стереотипність тлумачення є і у понятті «Русь» та її історії, Галицько-Волинське чи Волинсько-Галицьке князівство, а чи королівство¹⁹.

Свого часу Михайло Брайчевський – український історик та археолог, лауреат премії ім. М. Грушевського, лауреат премії Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів, член Української вільної академії наук (США), дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, голова Київського осередку Українського історичного товариства ім. М. Грушевського, заслужений діяч науки і техніки, почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», у своїй праці «Приєднання чи возз'єднання?: критичні зауваги з приводу однієї концепції» писав – «в історичній науці трапляються прикрі перекручення та створення у наукових закладах ненормальної обстановки диктату малокомпетентних осіб, тому слушним є піддати ревізії засадничі формули які б адекватно відбивали реальний історичний процес»²⁰

Як показує час, нажаль, дана теза не зникла разом із державою у часи якої була створена праця М. Брайчевського. Нажаль, вже понад тридцятилітній період незалежності України, в українській історіографії досить комфортне місце зайняли поняття нав'язані або імперською політикою, або радянською пропагандою. Чого варте лише «національно-визвольна боротьба Богдана Хмельницького». Адже будь-який пересічний історик чи політолог знає, що поняття «нація» сформувалося лише у XIX ст., тому зовсім не доречним є застосування новітнього терміну до події часів XVII ст.

Цілком погоджуючись з М. Брайчевським, що «перекручуючи або приховуючи факти, відстоюючи заздалегідь хибні тези, що спираються на односторонню і тенденційно підібраний матеріал, ми даємо нашим ідейним ворогам надзвичайно гостру зброю проти самих себе, дозволяючи звинувачувати нас у фальсифікації історичного процесу... Ми можемо ляяти наших ворогів (що до речі і робимо надто охоче, забуваючи, що сама по собі лайка – зрештою дуже поганий метод дискусії), але навіть наші друзі мають замовкнути перед лицем суворих фактів»²¹.

¹⁹ Греков В. До питання стереотипності тлумачення поняття «Русь» в науковому дискурсі (hneu.edu.ua)http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28136/1/Матеріали_Чернігів_2018.pdf

²⁰ Приєднання чи возз'єднання?: критичні зауваги з приводу однієї концепції / М. Ю. Брайчевський. – Торонто : Нові дні, 1972. – С. 66.

²¹ Приєднання чи возз'єднання?: критичні зауваги з приводу однієї концепції / М. Ю. Брайчевський. – Торонто : Нові дні, 1972. – С. 9

На відміну від Брайчевського, який розглядав події пов'язані із завершенням національно-визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі і переходом України під протекторат Росії у середині і другій половині XVII століття, вестимемо мову про завершення національно-визвольної війни з Росією і переходом частини українських земель під протекторат Польщі у 20-30-х роках XX століття та утворення Волинського воєводства.

Принципово дотримуючись двох моментів, а саме – те, що Волинське воєводство в українській історії з'явилося не у міжвоєнний період, а набагато раніше і наступної позиції – не торкатися питання сутті самого Волинського воєводства, того, що воно принесло на українські землі, не даючи поживи для «теорії месіанської ролі» у тих же наукових коридорах, тобто не вести дискусію про «благо» для українців, що вони опинились у складі Польщі, і можливе «зло» для них же якби вони були б під СРСР.

Слід відзначити, що за час незалежності нашої держави чимало було проведено досліджень щодо добросусідства між Україною та Польщею та здійснено спроби з'ясування непростих питань які виникли у наслідок спільної історії та співіснування двох націй – українців та поляків і їх державних утворень. Доречним є висновок В. Футули – «сьогодні вже можна говорити про наявність значної кількості досліджень, в яких йдеться про національну політику Польщі на західних землях України у 1920–1930-х рр. Характерно, що історики в основному вивчають стан українсько-польських взаємин, зосередивши при цьому увагу на таких питаннях, як джерела і причини загострення цих взаємин; ставлення польських політичних сил до української меншини; шляхи і методи асиміляції українців; українська саботажна акція, її місце і роль в українсько-польській конфронтації; польська урядова «пацифікація», її цілі та характер; позиція українських політичних сил щодо нового курсу Ю. Пілсудського; політика «нормалізації» та причини її краху; «волинський експеримент» воєводи Г. Юзевського, Західна Україна в орбіті польського прометеїзму»²².

Однак, досліджуваний період потребує подальшого вивчення, зокрема, серед історичних праць останніх десятиліть чимало публікацій у яких до одного і того ж процесу застосовується різноманітна термінологія, що тягне за собою неоднозначне трактування і сприйняття історичних фактів. Як зазначав професор, доктор історичних наук Л. Зашкільняк «у зв'язку з вище сказаним значно зростає соціальна роль історика в складному лавіруванні між «знаю, уявляю і промовляю

²² Футала В. Національна політика Польщі на західних землях України у 1920-1930-х рр. : сучасне українське бачення. Східноєвропейський історичний вісник. Вип. 5, 2017. – С. 83.

(творюю тексти)». Він, як і лікар, повинен добре усвідомлювати наслідки своїх тверджень, котрі зачіпають інтереси багатьох людей і спільнот. І тут важливо пам'ятати лікарський канон «не нашкодь»²³.

Отже, як відомо, Волинське воєводство (пол. Województwo wołyńskie) – адміністративна одиниця в історії Литви та Польщі.

– Волинське воєводство (1566–1795) – адміністративна одиниця Великого князівства Литовського та Корони Польської в Речі Посполитій.

– Волинське воєводство (1793) – адміністративна одиниця Речі Посполитої.

– Волинське воєводство (1921–1939) – адміністративна одиниця Польської республіки²⁴.

Яскравим прикладом проблематики нашого дослідження є текст з Енциклопедії історії України щодо Волинського воєводства:

«ВОЛИНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО – 1) адміністративно-територіальна одиниця у складі Речі Посполитої. Створене 1566 р. у складі Великого князівства Литовського; після Люблінської унії 1569 р. *відійшла* до Корони Польської. Складалося з Луцького, Володимирського і Кременецького повітів з центром у м. Луцьк.... Внаслідок Руїни землі Волині було спустошено, населення масово переселялося на схід, міста занепали.

Після 2-го поділу Польщі (1793) і *включення* Волині до складу Російської імперії Волинське воєводство було ліквідовано, а його територія 1793 р. *увійшла* до Ізяславського намісництва (від 1795 Волинське намісництво);

2) адміністративно-територіальна одиниця у складі Польщі, утворена після *окупації* нею (формально 1921 р., фактично з травня 1919 р.) західних повітів Волинської губернії. Центр Волинського воєводства перебував у м. Луцьк.... Долго Волинського воєводства вирішив радянсько-німецький альянс (дивись Радянсько-німецькі договори 1939) і *возз'єднання* українських земель в єдиній державі; після ліквідації Волинського воєводства 1939 р. на цій території утворено Волинську і Ровенську (нині Рівненська) області²⁵.

²³ Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків ХХ століття / Режим доступу: <https://old.uinp.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoivazhkoistorii-ukraintsv-i-polyakiv-khkh-stolittya>

²⁴ Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>

²⁵ Верменич Я. Волинське воєводство [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Volynske_voievodstvo (останній перегляд: 30.03.2021)

Навмисне у дослідженні виділяю слова, які вживають автори коли говорять про юридичний статус українських земель у складі інших держав. Таким чином, лише у двох абзацах вищенаведеного тексту щодо одного процесу – а саме входження волинських земель у склад інших держав ми зустрічаємо поняття – «відійшла», «включення», «увійшла», «возз'єднання».

Постає питання, так що ж було насправді, як охарактеризувати один і той же процес?

На мою думку, маргіналізованість сучасних українських дослідників (маргіна́л – суспільний індивід – людина, що перебуває на краю, на межі різних систем – культур, соціальних цінностей, і яка зазнає їхнього суперечливого впливу. В індивідуальному плані – це особа, що має групову приналежність без групової ідентифікації)²⁶, не дозволяє їм виробити єдине ставлення до процесу входження українських земель в інші державні утворення. Так, у вище поданих цитатах з відкритої електронної енциклопедії лише в одній статті зустрічається два терміна – *включення* Волині до складу Російської імперії, що є більш поміркованим поняттям і *окупації* Волині Польщею, що є більш радикальним визначенням. З подібними підходами в українській історіографії ми ще зустрінемося не раз, зокрема, коли мова йтиме про *приєднання, возз'єднання, анексію, окупацію* Радянським Союзом західноукраїнських земель у 1939 році.

Нажаль, попри майже тридцятилітнє існування української історіографії і до сьогодні не напрацьовано єдиного підходу до подібних фактів у нашій історії, а саме ми зустрічаємо – анексія українських земель, приєднання українських земель, окупація чи перехід під протекторат²⁷. Нерідко дослідники у своїх працях одночасно вживають по кілька термінів начебто вони є синонімами. Хоча:

анексія – це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку. За міжнародним правом анексія – один з видів агресії і спричиняє міжнародно-правову відповідальність²⁸,

окупація – тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави²⁹ або окупація це тимчасове заняття збройними силами держави території, що їй не належить, без

²⁶ Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>

²⁷ Філіпович М. «Окупація» чи «приєднання» – не з'ясовані поняття сучасної української історіографії міжвоєнного періоду. Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання: колективна монографія. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – С. 77-97.

²⁸ Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>

²⁹ Словник української мови : в 11 томах. – Том 5, 1974. – С. 686

здобуття суверенітету над нею. Окупація завжди відбувається за допомогою військової сили і має кілька різновидів: окупація у стані війни, післявоєнна окупація для виконання умов мирних договорів, окупація у мирний час (неворожа окупація)³⁰;

протекторат (лат. protector – покровитель) – форма залежності однієї держави від іншої або суспільства від якоїсь особи (чи іншої держави), коли основні питання суспільно-політичного життя регулює протектор.

В історії, термін протекторат має два різні значення. З початку, термін прийнятий сучасним міжнародним правом, це «автономний терен», захищений у дипломатичному або військовому відношенні від третьої сторони сильнішою державою або юридичною особою. В обмін на це, протекторат зазвичай бере конкретні зобов'язання, які можуть значно варіюватися, залежно від реальної природи їх відносин. Тим не менш, протекторат зберігає достатню міру суверенітету і залишається державою відповідно до міжнародного права.

Друге значення виникло в результаті європейської колоніальної експансії в дев'ятнадцятому столітті. Багато колонізованих теренів стали називати «колоніальні протекторати», але не розглядали як окремі держави у рамках міжнародного права. Іноді «міжнародні протекторати» можуть стати настільки підпорядковані протектору, що насправді вони втрачають суверенітет, хоча існують винятки³¹:

інкорпорація – включення до свого складу чого-небудь; приєднання³²;

приєднання – додати що-небудь до чогось; робити належним кого-небудь до складу певного кола осіб на підставі характеру діяльності³³;

відійшли – іти в певному напрямі; віддалятися;

закріпити – зміцнювати, утверджувати на довгий час, робити тривалим, постійно діючим.

Вище наведені тлумачення понять дають цілком зрозумілу картину, що всі вони можуть застосовуватись до процесу входження українських земель в інші державницькі структури, однак, вони ніяким чином не є синонімами, оскільки синоніми – слова однієї частини мови, різні за звучанням і написанням, які мають дуже близьке або тотожне лексичне значення.

³⁰ Режим доступу: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/guide/terms-dictionary/details/?newsid=98>

³¹ Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>

³² Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovyk>

³³ Режим доступу: <https://slovyk.ua/>

Синоніми використовують для підвищення виразності мови, що дозволяє уникати одноманітності³⁴. Дані ж поняття несуть не лише різне лексичне значення, а й мають відмінну психологічну, емоційну, особистісну та юридичну навантаженість і, таким чином, постає питання чіткого формулювання поняття, щодо історичного процесу входження українських земель у інші держави.

Отже, Волинське воєводство, було утворене внаслідок укладення Ризького мирного договору 1921 р. якому передувала ряд ключових подій. Зокрема, Паризька мирна конференція 1919-1920 рр. – міжнародна конференція, скликана державами-переможницями для вироблення і підписання умов з переможеними державами у Першій світовій війні 1914–1918 рр.

Незважаючи на окремі розходження в позиціях делегацій країн Антанти щодо вирішення українського питання, вони були єдиними в прагненні не допустити проникнення більшовизму в Європу. На їхню думку, протистояти цьому могли великі територіальні держави. Це призвело до прийняття 25 червня 1919 р. рішення, згідно з яким Антанта визнавала за Польською республікою право окупувати Галичину, «щоб захистити цивільне населення від небезпеки більшовицьких банд». До ще більшого краху української державності призвела поразка українських армій у війні з поляками і більшовиками в 1919–1920 рр. підтвердження чого стає укладення Варшавського договору – підписані відповідно 21 і 24 квітня представниками Польщі й Директорії УНР. Розроблення документів велось за безпосередньої участі Ю. Пілсудського й С. Петлюри у суворій таємниці від польського сейму та уряду УНР.... ст. 2 окреслювала кордон між Польщею і УНР... Таке розмежування передавало Польщі Східну Галичину – територію, що 22 січня 1919 р. увійшла до складу УНР як Західна область Української Народної Республіки (ЗО УНР).

Окремий запис про «точніше порозуміння» щодо Рівненського, Дубнівського й частини Кременецького повіту означав перехід до Польщі Західної Волині – частини безпосередньої території УНР³⁵.

Таким чином, С. Петлюра з метою збереження Української держави та права кожного народу на самовизначення та «окреслення своїх стосунків з сусідами» відступається від частини території УНР, території, що стане основою Волинського воєводства за рішенням Ризького договору 1921 р. Нажаль, сподівання С. Петлюри такою

³⁴ Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>

³⁵ Симоненко Р. Варшавський договір 1920 р. [Електронний ресурс] // Енцикло–педія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл. – Режим доступу: <http://www>

угодою зберегти хоча би частку української держави не виправдалися, зрештою, як не виправдалися і надії Ю. Пілсудського щодо створення Міжморської федерації [від Балтійського до Чорного моря] у Східній Європі під польським керівництвом, або української буферної зони між Польщею та радянською Росією. Розгніваний домовленістю, яка, на його думку, була недалекоглядною та цинічно політичною, Ю. Пілсудський, який був спостерігачем на переговорах, пізніше, як вважається, вибачився перед українськими офіцерами за укладений договір.

Ризький договір складався з 26 статей і включав ряд додаткових протоколів та умов, які регулювали різні економічно-правові питання. Він уточнював державний кордон між радянськими республіками та Польщею, залишаючи за останньою приблизно 180 тис км на схід від Лінії Керзона. Обидві сторони визнавали незалежність створених більшовиками маріонеткових УСРР і БРСР, «згідно з принципом самовизначення народів», та зобов'язувалися шанувати суверенні права і не втручатися у внутрішні справи другої сторони, а особливо не дозволяти створення та перебування на своїй території організацій, які «присвоюють собі роль уряду другої сторони або частини її території». РСФФР і УСРР мали забезпечити за поляками на своїй території повну релігійну і культурну свободу, а Польща гарантувала ті самі права представникам російської, української та білоруської меншин.

Як справедливо зазначив В. Комар у своїй праці – «парадоксальними були результати Ризького мирного договору»³⁶. В результаті договору з більшовиками Польща отримала землі, котрими володіла перед третім і частково другим поділом Речі Посполитої, які в 1795–1916 рр. склали частину Російської імперії, але від весни 1919 р. були зайняті Військом Польським: губернії Гродненська й Віленська, а також західні частини Волинської губернії з Луцьком, Рівним і Кременцем і Мінської губернії з містами Несвіж, Докшиці і Столбці.

РСФФР і УСРР відмовилися від претензій на Східну Галичину, яка до 1914 р. входила до складу Габсбургської монархії. Польсько-радянський кордон пролягав у принципі уздовж лінії Другого поділу Польщі 1793 р. (з корекцією на користь Польщі в вигляді частини Волині і Полісся та містом Пінськ³⁷). Цілком слушною є думка Крістофа Міка, професора сучасної європейської історії Університету Воріка в Великій Британії,

³⁶ Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.) : моно– графія / Володимир Комар; Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. – ІваноФранківськ : Місто НВ, 2011. – С. 92

³⁷ Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/\(1921](https://uk.wikipedia.org/wiki/(1921)

яку він висловив в інтерв'ю Радіо Свобода, що Ризький договір поклав кінець конфлікту, однак він «нікого не задовільнив»³⁸.

Слід зазначити, що під час укладання Ризького договору значний вплив на його прийняття мали не лише польська і радянська сторона, але й європейські країни, зокрема Франція. Як писав Євген Чикаленко, один з найвидатніших українських діячів початку ХХ ст., у своєму щоденнику 18 жовтня 1920 р.: «Голова української делегації на Паризькій мирній конференції Григорій Сидоренко довірливо розповів про свою конфіденційну зустріч з головою Вищої Ради Антанти, прем'єр-міністром Франції Жоржем Клемансо. Клемансо відверто заявив, що Франція ніколи не згодиться на незалежність України, навіть як би Україна взяла на себе всі борги колишньої Росії, тому що коли Україна відбудеться як самостійна держава, то неминуче стане союзником Німеччини, і тоді у Франції виникнуть складні проблеми. Клемансо вважав, що завданням керівництва Франції є відновлення колишньої Росії і відновлення великої Польщі»³⁹.

Країни Антанти відмовилися надати Польщі збройну допомогу і вимагали підписання мирної угоди з Радянською Росією та встановлення польського кордону по лінії Керзона. В цій ситуації «проблема УНР» створювала для польської сторони додаткові труднощі, тим більше, що радянська сторона була досить непримирима в питанні участі делегації УНР в переговорах, а до складу власної делегації вона включила представників УСРР проігнорувавши наявний Варшавський договір та Симона Петлюру з української сторони і, зрештою Ю. Пілсудського з польської сторони.

Таким чином, Ризький договір мав свої наслідки, посіявши недовіру в Східній Європі, наприклад, між поляками та українцями, що спостерігається і дотепер. Тому, на нашу думку, звинувачувати польську сторону в окупації та загарбанні Волинських земель на підставі Ризького договору 1921 р. аналогічне звинуваченню УНР у зраді українських інтересів під час укладання Варшавського договору 1920 р.

У своїй праці «Історія Польщі» автори Л. Зашкільняк та М. Крикун дотримуючись принципу толерантності – принципу, який розглядає, перш за все, як пошану і визнання рівності, відмову від домінування і насильства, визнання багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмову від зведення цього різноманіття до

³⁸ Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/treaty-of-riga-1921-disasterpoland-ukraine-belarus-lithuania/>

³⁹ Архів Української вільної академії наук в США. – Ф. Є. Чикаленка. Щоденник, запис 3 лютого 1921 р./ <https://core.ac.uk/download/pdf/38367736.pdf>

одноманітності або переваги будь-якої однієї точки зору⁴⁰, подаючи інформацію про результати Ризького договору зазначають, що він «став підставою для клопотання Польщі перед міжнародними організаціями щодо визнання прав Польщі на Східну Галичину і Волинь»⁴¹. При тому цікавим є той факт, що як вказують автори – «українці Галичини заперечували польські претензії» однак, жодним чином не згадуються заперечення українців Волині⁴². Слід відзначити, що такі випадки в історіографії зустрічаються нерідко. Коли мова йде про протистояння чи загострення стосунків між поляками та українцями у 20-х роках ХХ століття – акцент робиться на галицьких українців, у той же час не згадуються волинці.

Дана ситуація нами пояснюється, як така, що волинські землі відійшли у наслідок Ризького договору, а в Галичині бойові дії завершилися військовою окупацією Польщею 18 липня 1919 р.⁴³. Когорта сучасних українських науковців, котрі досліджують даний період з тих чи інших аспектів оминають питання визначення статусу українських земель міжвоєнного періоду, або досить толерантно ставляться до процесу входження західноукраїнських земель у Польську державу в міжвоєнний період вживаючи нейтральні терміни. С. Степанюк пише «у той час західна частина Волині знаходилася під владою Другої Речі Посполитої й функціонувала у її складі як Волинське воєводство»⁴⁴, а В. Галуха нижньою межею свого дослідження визначає «1921 р., коли Західна Волинь за Ризьким мирним договором стала складовою Другої Речі Посполитої»⁴⁵.

⁴⁰ Тарасишина О. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. – С. 9.

⁴¹ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут історичних досліджень; Центр історичної полоністики. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – С. 456.

⁴² Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут історичних досліджень; Центр історичної полоністики. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – С. 456.

⁴³ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. The Ukrainian Polish War 1918–1919 / Микола Литвин; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т Схід-Центр. Європи. – Львів : [б.в.], 1998.

⁴⁴ Степанюк С. Театральне життя Волинського воєводства 1921–1939 рр. : автореф. дис ... канд. іст. наук : 07.00.01; Софія Миколаївна Степанюк; В.о. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.– Луцьк : [б.в.], 2011.– С. 4

⁴⁵ Галуха В. Комасація у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Галуха Василь Левкович; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2008. – С. 3

Дослідники В. Добровичська⁴⁶ та Т. Вісина теж визначаючи хронологічні межі свого дослідження вживають достатньо нейтральний термін – «входження до складу Польської держави» Західної України і Волині⁴⁷, такої ж позиції дотримується і дослідник українсько-польських взаємовідносин у міжвоєнний період Ю. Крамар – «входження території Західної Волині до складу Другої речі Посполитою відбулось на підставі умов ризького мирного договору, підписаного 18 березня 1921 року між Польщею, з одного боку, та радянською Росією і Україною – з іншого»⁴⁸.

Про проблемність визначення юридичного процесу входження українських земель у склад інших держав свідчить той факт, що той же Ю. Крамар у своїй монографії вживає такі поняття як «процес входження територій Західної Волині до складу Польщі» та одночасно – «з процесом приєднання західноукраїнських земель до складу Польщі»⁴⁹. У свою чергу «інкорпорацією» вважає входження Західної України у склад Польщі Т. Панфілова⁵⁰.

Відомий український історик Я. Ісаєвич не мав однозначного підходу щодо визначення статусу переходу українських земель під Польську державу, зазначаючи у своїй праці «коли під контролем Польщі залишився шматок підросійської України, його просто анексували, забувши про федералістську риторіку. Природно, що приєднання Західної Волині до Польщі було сприйняте більшістю населення як окупація»⁵¹.

⁴⁶ Добровичська В. Інтелігенція в культурному житті Західної Волині (1921-1939) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Добровичська Валентина Анатоліївна; НАН України, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2006. – С. 2.

⁴⁷ Вісина Т. Український кооперативний рух у Волинському воєводстві в 20-30-х роках ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Вісина Тетяна Миколаївна; НАН України, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2002. – С. 3.

⁴⁸ Крамар Ю. Українсько-польські взаємовідносини на Волині у міжвоєнний період (за документами Державного архіву Волинської області) / Ю. В. Крамар // Архіви України. – 2013. – № 3. – С. 115–126. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_3_10 с. 116.

⁴⁹ Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя: монографія / Юрій Вікторович Крамар. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 25.

⁵⁰ Панфілова Т. Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки ХХ століття): функціонування структур громадянського суспільства в процесі інкорпорації Західної України до складу Польської держави (1919–1923) : монографія / Панфілова Т. О.; Львів. регіон.ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : Тріада плюс, 2018. – 55 с.

⁵¹ Ісаєвич Я. Холмсько-Волинська трагедія, її передумови, перебіг, наслідки / Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної колегії Ярослав Ісаєвич. Львів, 2003 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, держав- ність, 10 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). – С. 20

Дослідник історії міжвоєнного періоду ХХ століття М. Кучерепа у своїх працях оминає твердження щодо окупації і зупиняється на тому, що «Західна Волинь, як відомо, увійшла до складу Польщі за Ризьким мирним договором 1921 р.»⁵². У монографії М. Кучерепа та Р. Давидюк зазначають, що «після приєднання західноукраїнських земель до Польщі...»⁵³.

Подібну проблему ми спостерігаємо і у працях О. Разиграєва, який зазначав, що «територіальні рамки дослідження охоплюють землі Західної Волині. Із травня 1919 р. вони потрапили під контроль польських військ; після укладення 18 березня 1921 р. Ризького мирного договору між Польщею, з одного боку, та радянською Росією й радянською Україною – з іншого, вони де-юре увійшли до складу Другої Речі Посполитої. Тут у 1921–1939 рр. функціонувало Волинське воєводство»⁵⁴.

Історик І. Ярмошик теж не має однозначної позиції вказуючи, що «після подій 1917–1920 рр. умови розвитку історіографічного процесу Волині змінилися. Територія Волинської губернії була розділена між різними державами. Західна частина відійшла до Польщі (II Річ Посполита), східна у складі УРСР – до Радянського Союзу»⁵⁵.

Дослідниця волинської еліти міжвоєнного періоду І. Скакальська теж не готова стояти на чітких термінологічних позиціях, зазначаючи в одній із праць, що «територія Західної Волині у цей час перебувала у складі Польщі, тому що поразка української національно-демократичної революції 1917–1921 рр., втрата державності відкрили можливості для сусідніх держав анексувати значну частину українських земель»⁵⁶ в іншій – «встановлено новий кордон, за яким західноукраїнські і

⁵² Кучерепа М. До генези конфлікту: українсько-польські відносини на Волині напередодні Другої світової війни / Волинь і Холмщина 1938-1947 рр.: польськоукраїнське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Го-лова редакційної колегії Ярослав Ісаєвич. Львів, 2003 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 10 / Інститут українознавства ім. І. Крип'яке-вича НАН України). – С. 59.

⁵³ Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.) : монографія. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – С. 19.

⁵⁴ Разиграєв О. Польська державна поліція в Західній Волині 1919–1926 : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; Разиграєв Олег Володимирович; Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – С. 4.

⁵⁵ Ярмошик І. Польська історіографія 1800–1939 рр. суспільно-політичного і культурно-духовного розвитку Волині : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06; Ярмошик Іван Іванович; НАН України, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2011. – С. 5.

⁵⁶ Скакальська І. Діяльність Семена Жука у національно-визвольному русі українського народу на Волині у міжвоєнний період ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук: 09.00.12; Скакальська Ірина Богданівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – С. 8.

західнобілоруські землі відійшли до відновленої Другої Речі Посполитої»⁵⁷.

Ряд науковців стоять на позиціях «приєднання» українських земель. На думку О. Завадської «географічні межі охоплюють Волинське воєводство, утворене у зв'язку з адміністративною реформою, що проводилась після приєднання західноукраїнських земель до Польщі за умовами Ризького мирного договору»⁵⁸.

У виданні 2020 р. «Волинь 1939–1946 років. Окупована, але нескорена» за авторства Л. Бондарук, Б. Зека та Т. Ячечко-Блаженко теж оминається різке визначення статусу українських земель, вказуючи що «хронологічно книга розпочинається з екскурсу в 1939 рік, коли Волинь будучи у складі Польської держави, потерпала від порушень національних прав українців»⁵⁹.

Дослідник історії визвольного руху, колишній голова Українського інституту національної пам'яті, голова вченої ради Центру досліджень визвольного руху (Львів), член наглядової ради Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького», екзидиректор Архіву Служби безпеки України (2008–2010), редактор наукового збірника «Український визвольний рух» (2003–2008), депутат ВРУ ІХ скликання Володимир В'ятрович у своїй монографії зазначає, що «польсько-український конфлікт не вичерпав себе ані у 1919 році, коли закінчились активні бойові дії польсько-української війни, а ні в 1923 році, коли західноукраїнські землі (тут думається автор мав на увазі українські землі Східної Галичини, а не Волині) офіційно на міжнародному рівні передані Другій Речі Посполитій»⁶⁰. При тому від відзначив, що на його думку «Друга Річ Посполита, на відміну від СРСР залишила можливість політичної репрезентації українців, їхньої активної громадської та національно-культурної роботи»⁶¹.

Таким чином, поміркованість і виваженість у даному питанні дозволила внести у «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2021

⁵⁷ Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності : монографія / Ірина Скакальська. – Т. : Астон, 2012. – С. 25.

⁵⁸ Завадська О. Діяльність краєзнавчих товариств у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; історія України. – Луцьк, 2010. – С. 3.

⁵⁹ Волинь 1939–1946 років. Окупована, але нескорена / Лариса Бондарук, Богдан Зек, Тетяна Ячечко-Блаженко. – Фоліо, 2020. – С. 3.

⁶⁰ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947 / Володимир В'ятрович; Центр дослідж. визвол. руху. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. – С. 40.

⁶¹ В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947 / Володимир В'ятрович; Центр дослідж. визвол. руху. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2011. – С. 41.

рік» дату 19 лютого як дату «100 років від часу утворення Волинського воєводства з центром у Луцьку»⁶².

Є й інша група дослідників, які оминають визначення питання юрисдикції входження українських земель лиш беручи за константу те, що Волинь була у складі Польської держави. Так Т. Раєвич своєму авторефераті зазначає, що «територіальні межі дослідження визначені у відповідності з територіальним поділом Волині згідно з умовами Ризького мирного договору»⁶³, інша дослідниця – О. Юрчук, досліджуючи українське питання у польській консервативній суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939): зазначає, що «хронологічні рамки роботи охоплюють міжвоєнне двадцятиліття (1918–1939), що відповідає періоду перебування основної частини західноукраїнських земель у складі Польської держави»⁶⁴.

В українській історіографії зустрічається і більш радикальне визначення даної ситуації. Зокрема О. Соловей зазначає, що «недिवлячись на польську окупацію, іммігранти з Наддніпрянської України відіграли значну роль в економічному, політичному, культурному і релігійному житті населення Західної Волині, здійснивши вагомий внесок у процеси творення української державності»⁶⁵. Дану термінологію знаходимо і у Л. Юрчук – «внаслідок поразки національно-визвольних змагань українського народу за свою державність 1917–1921 рр. більшовицька Росія і Польща за умовами Ризького договору у березні 1921 року встановили міждержавний кордон та визнали західноукраїнські землі, у тому числі Західну Волинь, територією Другої Речі Посполитої. Окупаційна політика новоутвореної держави на українських етнічних землях диктувала створення репресивних органів»⁶⁶.

При тому слід звернути увагу на наступний момент, якщо ми приймаємо термін «окупація» Волині поляками у міжвоєнний період, то

⁶² Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2021 рік / Упр. культури, з питань релігій та національностей Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; Волин. ДОУНБ ім. Олени Пчілки; ред.-упоряд.: Є. І. Ковальчук, А. А. Понагайба. – Луцьк: «Тезиси» – С. 6.

⁶³ Раєвич Т. Український жіночий рух на Волині (1921–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Т. І. Раєвич; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2006. – С. 3.

⁶⁴ Юрчук О. Українське питання у польській консервативній суспільнополітичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; О. Ф. Юрчук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – С. 4.

⁶⁵ Соловей О. Імміграційні процеси на Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Історія України. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2004. – С. 3.

⁶⁶ Юрчук Л. Репресивні органи польської влади в боротьбі проти українського національно-визвольного руху у прикордонних повітах Волинського воєводства (1921–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; Л. В. Юрчук; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л., 2010. – С. 3.

ми повинні усвідомити і той факт, що українські діячі, які визнали польську владу, будучи в урядових та парламентських структурах, апіорі мають сприйматися нинішнім істеблїшментом як колаборанти – особи, які усвідомлено співпрацювали із окупаційною громадською чи військовою владою на шкоду власній країні, і вже аж ніяк як провідники українського люду. До таких осіб в першу чергу відносяться Ірина Левчанівська, Іван Власовський, Арсен Річинський, Анатоль Дублянський, та навіть сам Андрій Шептицький, а також представники легального політикуму, зокрема УНДО та КПЗУ, останні були в польському парламенті представлені до 1924 р.

В ході дослідження даної проблематики виникло бажання з'ясувати ще одне історіографічне поняття, а саме – коли варто застосовувати термін «західноукраїнські землі» або «Західна Україна». Нажаль можемо констатувати, що досить часто українські історики досліджуючи події міжвоєнного періоду не розрізняють таких понять як Східна Галичина та Волинь зводячи їх до одного терміну – західноукраїнські землі. Хоча вони ввійшли у Польську державу на різних умовах, а саме до Східної Галичини варто застосовувати терміни «анексія» та «окупація», у той же час до Волині – «приєднання», «входження». Прикладом такого підходу є праці Т. Панфілової, яка називаючи статтю «Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки ХХ столїття): аграрно-промислові та фінансово-кредитні структури» і має на меті дослідити «встановлення в Західній Україні окупаційного режиму» проте мова йде переважно про Східну Галичину⁶⁷. Слід зазначити, що термін «Західна Україна» або «західноукраїнські землі» які застосовуються для означення низки історичних українських земель мають різні визначення та модифікації.

Отже, з метою уникнення спекуляцій навколо болїсних питань української історії у складі інших державних утворень варто у подальшому ввести у практику чїтке розмежування коли доцїльно вживати «окупація», «анексія», а коли «їнкорпорація», «протекторат», «приєднання», «возз'єднання» та їх синоніми.

Зокрема про «возз'єднання», «приєднання», «входження», «протекторат», «їнкорпорація» українських земель до інших державних утворень ми можемо говорити якщо даному процесові передувало укладання певних договорів. Наприклад, Переяславські статті 1659 р. внаслідок чого українські землі фактично перейшли під владу Російської

⁶⁷ Панфілова Т. Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки ХХ столїття): аграрно-промислові та фінансово-кредитні структури / Т. О. Панфілова // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманїтарні науки. – 2014. – Вип. 12. – С. 143–154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_Gum_2014_12_20

імперії; подібна ситуація і з Ризьким договором 1921 р. коли частина українських земель увійшла у склад Польської держави; чи пактом Рібентропа-Молотова 1939 р. коли відбулося включення західноукраїнських земель до складу СРСР, з їх подальшим входженням до УРСР.

Терміни ж «окупація» чи «анексія» доречні коли мова йде про вторгнення без попередніх домовленостей з застосуванням збройних сил чи інших військових формувань. У новітній історії ми можемо говорити про окупацію Галичини Польщею у 1919 р., України Радянським Союзом в ході Другої світової війни у 1944 р. і анексію Росією Кримського півострова у 2014 р.

Нажаль, наявність такої гри слів у наукових дослідженнях з історії українських земель та міжнаціональних відносин ХХ століття дозволяє не лише маніпулювати свідомістю пересічних громадян насаджуючи певні стереотипи, але запроваджувати у методологію наукових досліджень принципу нетерпимості та заангажованості, що у свою чергу не сприяє об'єктивному висвітленню історії України.

АНОТАЦІЯ

Ціллю даної публікації є спроба висвітлити питання, які вже давно назріли та обговорюються, однак і надалі не виходять за межі коридорів наукових установ. У часи коли Україна перебуває в стані не лише військового протистояння, але й гібридної війни, особливого значення набуває наше історичне минуле, яке було важким і досить часто залишається об'єктивно не дослідженим і до нині та яке вимагає дуже виваженого підходу у застосуванні тих чи інших термінів, понять, категорій. Адже ще і до сьогодні в українська історіографія вживає категорійний апарат без урахування пропагандистського, тоталітарного чи імперського впливу. Така ситуація дає можливість для різного роду спекуляцій, інтерпретацій історичних подій вигідних для певного кола осіб та сприяють формуванню певного кола міфів, стереотипів, наративів. У праці досліджуються поняття, які використовують сучасні українські історики у своїх наукових доробках.

Мета дослідження полягає в аналізі наративів у українській історіографії, зокрема, які застосовуються щодо визначення процесу входження українських земель в інші державні утворення, зокрема статус Волині в складі Польської держави у 20-х роках ХХ століття.

Методологічну основу становить термінологічний принцип, що передбачає вивчення понять, їх суті, а також розробку або уточнення змісту термінів, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої ґрунтується дослідження. У роботі було проаналізовано значення таких понять, як «окупація», «анексія», «приєднання», «інкорпорація» тощо. Наукова новизна

полягає у комплексному аналізі доречності застосування тих чи інших понять під час написання історичних праць.

Висновки. Наявність невизначеної термінології та понять у наукових дослідженнях з історії українських земель та міжнародних відносин ХХ століття дозволяє не лише маніпулювати свідомістю пересічних громадян насаджуючи певні стереотипи, але запроваджувати у методологію наукових праць принципу нетерпимості та заангажованості, що у свою чергу не сприяє об'єктивному висвітленню історії України.

Література

1. Knights, Mark. Historical stereotypes and histories of stereotypes. *Psychology and History: Interdisciplinary Explorations*. 2012. 242-267. 10.1017/S009781139525404.017.

2. Wither, James. (2024). Hybrid Warfare Revisited: A Battle of "Buzzwords". *Connections The Quarterly Journal*. 22. 7 -27. 10.11610/Connections.22.1.02.

3. Архів Української вільної академії наук в США. – Ф. Є. Чикаленка. Щоденник, запис 3 лютого 1921 р. / <https://core.ac.uk/download/pdf/38367736.pdf>

4. Брайчевський М. Ю. Приєднання чи возз'єднання? : критичні зауваги з приводу однієї концепції Торонто : Нові дні, 1972.

5. В'ятрович В. Друга польсько-українська війна 1942–1947 / Володимир В'ятрович; Центр дослідж. визвол. руху. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2011.

6. Верменич Я. Волинське воєводство. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл.

– Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Volynske_voievodstvo (останній перегляд: 30.03.2021)

7. Війна і битва наративів: Як російська пропаганда діє в медійному просторі Глобального Півдня. <https://detector.media/infospace/article/210274/2023-04-19-viyna-i-bytva-naratyviv-yak-rosiyska-propaganda-diie-v-mediynomu-prostori-globalnogo-pivdnya/>

8. Вілкова О. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня к. філол. н. / О. Ю. Вілкова. К., 2005. 18 с.

9. Вісіна Т. Український кооперативний рух у Волинському воєводстві в 20-30-х роках ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Вісіна Тетяна Миколаївна; НАН України, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2002. – С. 3.

10. Волинь 1939–1946 років. Окупована, але нескорена / Лариса Бондарук, Богдан Зек, Тетяна Яцечко-Блаженко. – Фоліо, 2020. – С. 3.

11. Галуха В. Комасація у Волинському воєводстві (1921–1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Галуха Василь Левкович; НАН

України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2008. – С. 3.

12. Галушак М. (Не)можливість подолати історичні стереотипи щодо націй. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2011/12/28/66418/>

13. Греков В. До питання стереотипності тлумачення поняття «Русь» в науковому дискусії URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28136/1/Матеріали_Чернігів_2018.pdf

14. Добровичинська В. Інтелігенція в культурному житті Західної Волині (1921-1939): автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Добровичинська Валентина Анатоліївна; НАН України, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2006. – С. 2.

15. Завадська О. Діяльність краєзнавчих товариств у Волинському воеводстві (1921–1939 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01; історія України. – Луцьк, 2010. – С. 3.

16. Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків ХХ століття / Режим доступу: <https://old.uinp.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoivazhkoj-istorii-ukraintsiv-i-polyakiv-khkh-stolittya>

17. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут історичних досліджень; Центр історичної полоністики. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – С. 456.

18. Ісаєвич Я. Холмсько-Волинська трагедія, її передумови, перебіг, наслідки / Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної колегії Ярослав Ісаєвич. Львів, 2003 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 10 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). – С. 20.

19. Казка. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0>

20. Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2021 рік / Упр. культури, з питань релігій та національностей Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; Волин. ДОУНБ ім. Олени Пчілки; ред.-упоряд.: Є. І. Ковальчук, А. А. Понагайба. – Луцьк : «Терези» – С. 6.

21. Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.) : монографія. Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – С. 92.

22. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 25.

23. Крамар Ю. Українсько-польські взаємовідносини на Волині у міжвоєнний період (за документами Державного архіву Волинської області). Архіви України. – 2013. – № 3. – С. 115–126. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_3_10 с. 116.

24. Кучерепа М. До генези конфлікту: українсько-польські відносини на Волині напередодні Другої світової війни / Волинь і Холмщина 1938-

1947 рр.: польськоукраїнське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / Голова редакційної колегії Ярослав Ісаєвич. Львів, 2003 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, 10 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). – С. 59.

25. Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.) : монографія. – Луцьк : Надтир'я, 2001. – С. 19.

26. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. The Ukrainian-Polish War 1918-1919 / Микола Литвин; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т Схід.-Центр. Європи. – Львів : [б.в.], 1998.

27. Міфи та стереотипи в історії Польщі та України XIX–XX ст. /ред.: Анджей Чижевський, Рафал Стобецький, Томаш Тоборек, Леонід Зашкільняк, Варшава – Лодзь, 2012. 496 с.

28. Наратив – що це таке, суть, визначення, види, типи та приклади наративів. https://termin.in.ua/naratyv/#google_vignette

29. Однороженко О. «Звичайна схема» української історії. URL: <http://www.haidamaka.org.ua/0182.html>

30. Панфілова Т. Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки XX століття): функціонування структур громадянського суспільства в процесі ін- корпорації Західної України до складу Польської держави (1919–1923) : монографія / Панфілова Т. О.; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : Тріада плюс, 2018. – 55 с.

31. Панфілова Т. Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки XX століття): аграрно-промислові та фінансово-кредитні структури. Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки. – 2014. – Вип. 12. – С. 143–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlca_Gum_2014_12_20

32. Петровський А. Козацтво: міфи, стереотипи. Традиції та відновлення історії. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст. 2012. Вип. 21, ч. 1. С. 321–329.

33. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь / Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валєвський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с.

34. Портал української мови і літератури Словник.ua URL: <https://slovnuk.ua/>

35. Почепцов Г. Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом. Політичний менеджмент. 2008. № 4. С. 476. <https://archive.org/details/Politychna/page/n475/mode/2up?view=theater>

36. Про проект. URL: <https://likbez.org.ua/>

37. Публічний електронний словник української мови URL: <http://ukrlit.org/slovnuk>

38. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/treaty-of-riga-1921-disasterpoland-ukraine-belarus-lithuania/>

39. Раєвич Т. Український жіночий рух на Волині (1921–1939 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01; Т. І. Раєвич; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2006. – С. 3.

40. Разиграєв О. Польська державна поліція в Західній Волині 1919–1926 : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01; Разиграєв Олег Володимирович; Волинський національний ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – С. 4.

41. Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна. Київ : К.І.С., 2019. 99 с. https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf

42. Симоненко Р. Варшавський договір 1920 р. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.: іл. URL: <http://www>

43. Скакальська І. Діяльність Семена Жука у національно-визвольному русі українського народу на Волині у міжвоєнний період ХХ ст. : автореф. дис... канд. іст. наук : 09.00.12; Скакальська Ірина Богданівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – С. 8.

44. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності : монографія / Ірина Скакальська. – Т. : Астон, 2012. – С. 25.

45. Словник української мови : в 11 томах. – Том 5, 1974. – С. 686.

46. Соловей О. Імміграційні процеси на Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 07.00.01; Історія України. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2004. – С. 3.

47. Степанок С. Театральне життя Волинського воєводства 1921–1939 рр. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01; Софія Миколаївна Степанок; В.о. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки.– Луцьк : [б.в.], 2011.– С. 4.

48. Тарасишина О. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2008. – С. 9.

49. Ткаченко В.М. Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії: монографія. / науковий редактор кандидат політичних наук, старший науковий співробітник П.Ф. Вознюк. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: 2020. 144 с.

50. Філіпович М. «Окупація» чи «приєднання» – не з'ясовані поняття сучасної української історіографії міжвоєнного періоду. Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання: колективна монографія. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – С. 77-97.

51. Філіпович М. Вплив міфів та стереотипів на формування історичної пам'яті в Україні. Міфи та стереотипи в українській історії : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення

кваліфікації, 14 листопада – 25 грудня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 89-92.

52. Філіпович М. Історичні наративи як елементи гібридної війни. Гібридні загрози в сучасному світі : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 22 січня – 3 березня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 129-133.

53. Футала В. Національна політика Польщі на західних землях України у 1920-1930-х рр. : сучасне українське бачення. Східноєвропейський історичний вісник. Вип. 5, 2017. – С. 83.

54. Юдіна М. Гендерні стереотипи в українських народних у прислів'ях та приказках. <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/Filologi-1-2009/221-226.pdf>

55. Юрчук Л. Репресивні органи польської влади в боротьбі проти українського національно-визвольного руху у прикордонних повітах Волинського воєводства (1921–1939 рр.) : автореф. дис.... канд. іст. наук : 20.02.22; Л. В. Юрчук ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Л., 2010. – С. 3.

56. Юрчук О. Українське питання у польській консервативній суспільнополітичній думці міжвоєнного періоду (1918–1939) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.02; О. Ф. Юрчук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – С. 4.

57. Ярмошик І. Польська історіографія 1800–1939 рр. суспільно-політичного і культурно-духовного розвитку Волині : автореф. дис.... д-ра іст. наук : 07.00.06; Ярмошик Іван Іванович; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2011. – С. 5.

Information about the author:

Filipovych Myroslava Bohdanivna,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of World History

Lesya Ukrainka Volyn National University

13, Voli square, Lutsk, 43025, Ukraine